

Inga Karlsen

Hellandsberg

8270 Drag

Mob.tlf: 91572720

E-post: inga.karlsen@online.no

Eldre folk—en byrde eller ressurs i samfunnet.

ELDREBØLGEN, et skremmende og etter min mening et uverdigg munnhell.

Er det da rart at eldre, enn si gamle mennesker føler seg som byrde for samfunnet. Mange sliter med psykiske problemer og gruer seg for å bli avhengige av offisiell hjelp. Men det snakkes ikke så veldig høyt om. Det er meget prisverdig at det legges til rette for barnas/ungdommens mentale helse. Men Psykiatritjenesten I Norge må ta mere på alvor de eldres/gamles mental helsetjeneste utfordringer. Det samme gjelder tilrette legging i det geriatrike systemet.(hvis det finnes)

Man skulle ikke være nødt til å snakke om eldre som byrde, men heller ære og akte dem og heller nyttig gjøre seg av deres kunnskap og livserfaring på mange måter. Det er jo de eldre som har arbeidet og slitt gjennom et helt liv slik at deres etterkommere skulle få bedre levevilkår enn de selv har opplevd.

Kort sagt, de har gjenreist vårt land fra fattigdom til dagens rikdom, ja endog til dagens overflod.

Før i tiden var det store familier der unge foreldre bodde sammen med både sine barn og foreldre, ja endog med andre slektninger. På mange måter var det vanskelige tider. Det var stor fattigdom blant folk flest. Da tidens folk var heller ikke beriket med dagens trygdeordninger og andre sosiale goder. For mange var det siste håpet noe som ble kalt for "fattigkasse" Denne "kasse" tenker jeg var med på å nedverdige det folket enda mer. Men før denne fattigkasse tid var det noe som ble kalt "husmannsordning" Denne ordning fungerte slik at de som ikke hadde barn selv til å ta seg av dem, måtte flytte fra hus til hus og leve på nåde og andres godhet. Kan man i sin villeste fantasi tenke seg hva som rørte seg i deres indre liv? Historien forteller om et annet element, nemlig "ættestup", et berg som ble på en brutal måte brukt til livets avslutning. Av dette ser vi at gamle folk følte seg som byrde for samfunnet.

I dag kan gamle folk bli til byrde på en annen måte.

Samfunnsutviklingen har gjort det slik at både foreldre, barn og ungdom må dra bort på skole og arbeid. Det blir da helt en annen situasjon for de eldre som blir mere overlatt til seg selv og må da søke om hjelp fra samfunnet. Selv om det er slik at unge og eldre bor på samme sted, kan de ikke bo sammen fordi familiestrukturen har forandret seg totalt.

Familien består av mor, far og ett eller to barn , den såkalte "kjernefamilie"

Mor og far er som regel yrkesaktive, barn i barnehage og skole. Ettermiddagene og kveldene er tiden for forskjellig aktiviteter. Barna skal læres og trenes opp i en eller annen form samfunnsfellesskap. De voksne deltar i forskjellige foreningsvirksomheter og politiske aktiviteter.

Alle har nok med sitt. Livskarusellen er bare blitt slik. Hvem er da heime og tar vare på sine eldre? Da blir de enten man vil det eller ikke , avhengige av hjelp fra offentlig helse-og sosialtjenester. Oppbyggingen av eldre omsorgen de siste 30-40 årene har vært bra,men den er ikke statisk. Den må derfor fortsatt bygges opp etter dagens og fremtidens standard og etterspørsel av mere moderne tilbud,

Eldre som ressurs.

Hvis bare mulighetene blir lagt til rette for de eldre, kan de fungere som resurs både i heimen, på skolene, barnehagene og på andre områder. De eldre er rike kulturbærere på ulike måter De eier "noe" som de unge verken har sett eller hørt noe om. De er bærere av verdifulle historier som det er verdt å ta vare på for etterslekta. Man kan godt sammenligne dem med en "brønn" hvorfra man kan øse opp både visdom og deres livserfaringer

Naturen har så viselig lagt opp til morgengryning, dag, aftenslumring og natt for alle som lever og ånder på denne Guds skapte jord. Også vi mennesker følger denne underbare og skjønne livssyklusen. Dermed blir vi eldre med årene og etter hvert blir vi gamle.

Kan hende noen av oss blir så gamle at vi blir til et problem for oss selv og for samfunnet.

Problem for oss selv kan vi bli den dagen vi oppdager at våre steg blir kortere og tyngre, at våre hender ikke er så myke og glatte lengre. Og følelsen av at ingen har bruk for oss lenger (uproduktive) gjør seg gjeldende.

For storsamfunnet blir vi til byrde den dagen vi blir nødt å be om hjelp til daglig stell og pleie.

Det er forferdelig for oss å høre om den store "eldrebølgen" som truer samfunnet som den store "syndefloden" Da må der større demninger til. Da må det satses mere på eldreomsorgen, for eksempel på moderne sykehjem med enerom med bla. datasystem, personlige assistenter, m.m. Universell utforming både inne og ute for eksempel sansehager. Men det trengs mere enn omsorg. Det må sikres tilgang til informasjonsteknologi som er en forutsetning for deltakelse i samfunnslivet. Kunnskap om telefoni, data og nett-tjenester blir stadig viktigere, og behovet for opplæring blant de eldre er økende. Kommunene må ta ansvaret for denne opplæringen. De eldre må engasjeres til å delta mere i samfunnsdebatter. De politiske partier må sette opp de eldre på sine valglistene. Eldre må også tas med i stedsutviklingsprosjekter og andre samfunnsplanlegginger.

Men for å få alt dette i funksjon må det midler til. Gnålet om budsjettsprekk her og der høres ofte.

Men de eldre har da betalt skatt og gjør det fortsatt. På den måten er de med på å opprettholde samfunnsfellesskapet. Etter min mening er de "selvfinansierende" på ulike måter i kommunene. For hvilket menneske uansett alder er det som ikke koster samfunnet noe? Ingen mener jeg. Vi er alle inkludert i samfunnsfellesskap og trenger omsorg og kjærlighet helt fra unnfangelsen av og til vår død.

Eldre samer spesielt.

Før har ikke eldre samiske mennesker hatt anledning til å gjøre krav på tjenester på sine egne premisser. (Her er det ikke snakk om vellykkede assimilerende samer) Men i 1991 ble et utvalg oppnevnt av Sosial- og helsedepartementet for å utrede plan for helse- og sosialtjenester til den samiske befolkningen. Resultatet ble et viktig og retningsgivende dokument, NOU 1995: 6 Plan for helse- og sosialtjenester til den samiske befolkning i Norge. Og det samme gjelder dokumentet MANGFOLD OG LIKEVERD-REGJERINGENS HANDLINGSPLAN FOR HELSE- OG SOSIAL TJENESTER TIL DEN SAMISKE BEFOLKNING I NORGE. Kommentar fra Statens eldreråd året 2000 Sitat "Statens Eldreråd ser det som positivt at det nå foreligger et forslag til handlingsplan for helse- og sosialtjenester til den samiske befolkning. Planen gir en god og riktig beskrivelse av flere viktige områder der det er nødvendig å høyne kvaliteten på tjenestene og å sette brukeren i sentrum. Kommunikasjon og forståelse av samisk språk og kultur på alle nivåer er sentrale utfordringer" Sitat slutt Det var et godt inkluderende tiltak som Statens Eldreråd har sluttet seg til. Jeg mener at nå må det være på tide at gode ord og fine løfter omdannes til virkelighet. Spesielt løfter som blir gitt til de eldre ved hvert politisk valg, enten det er kommune- fylkes eller Stortingsvalg, der

de eldre/gamle får løfter om nesten paradisiske tilstander. Jeg har oppdaget og tør å påstå at de eldre/gamle blir brukt som "valgflesk" Men hva skjer etter hvert valg? Rikspolitikernes løfte om at det skulle skinne av eldreomsorgen er i friskt minne hos noen og enhver, jo da noen stråler har da kanskje nådd landets kommuner, tror jeg men hva så? Det ligger så opp i dagen at det trenger en ikke å kommentere. Bare følg med på de årlige budsjettsalderingsposter, både kommunalt, regionalt og nasjonalt.

Jeg har allerede sagt noe om samfunnsutviklingen, noe som gjelder også i den samiske verden. Selv om folk har felles grunnleggende behov og noe tilnærmedesvis lik livsstil, har samenes livssituasjon vært mer motsetningsfylt enn andres. Dagens samiske eldre/gamle hører til den generasjonen som ble utsatt for en sterk fornorskningsspolitikk. Denne politikken har ført til mange dårlige opplevelser med fornedringer o.s.v. Jeg har møtt gamle assimilerte samer som gråt sine varme tårer over sin tapte bakgrunn som samer. Hva forteller dette oss i dag? Jeg vil kalle det så sterkt som drap av det indre liv. "Det første som ødelegges når kulturen menneskene tilhører tråkkes, er det indre liv" (Per Fokstad) Hva da med den etniske tilhørigheten og fellesskapsfølelsen? Disse grunnpilarene blir borte og da mister folk sin egen tilværelse i sitt eget miljø.

Hva blir så igjen,? Jo verken fugl eller fisk, tenker jeg. Jeg har oppservert altfor mange slike eksempler. Men til tross for alt dette presset fra storsamfunnets side, greide ikke alle samer å tilegne seg det norske adferdsmønsteret i ett og alt. For det var ikke mulig for dem å fortrenge helt sin samiske bakgrunn. For en smertelig og uverdigg opplevelse! Språket som består av det fysiske (kroppsspråket) og det verbale, er ikke bare mimikk, ord og gloser men grunnlaget for menneskenes personlighet verdier og identitet. For ikke å snakke om at det er et viktig kommunikasjons middel med omverdenen.

Fortsatt forventes det at eldre samer skal snakke både norsk og samisk. Jeg har jobbet i eldreomsorgen i ganske lang tid og har vært vitne til mange slike episoder når det gjelder det offentlige hjelpeapparat. Det var mange av de gamle samer som ikke kunne verken lese eller skrive norsk. Når legen var på hjemmebesøk måtte slektninger eller naboer brukes som tolk, foreks. Lese bruksanvisninger på medisiner osv. Det har hent at en eldre samisk pasient har kastet medisinen i søppel og heller bedt om hjelp til å få kontakt med en "leser". Og det er kanskje fortsatt slik. Dette nettopp fordi legen og pasienten ikke forsto hverandre (de var på hver sin stasjon) Kanskje skjer det samme i dag også, ikke bare blant samer men også blant andre minoritets befolkninger. Pasienten resignerer som oftest og går heim med følelsen av å ikke blitt forstått. Derfor er det viktig at leger og andre helsepersonell tilegner seg kultur og språk kompetanse. Ordene man velger, språk og genre er med å på å forme innholdet i det man formidler.(Maanen -1998)

Samenes livshistorie, det å tilhøre en minoritetskultur er fundamentalt annerledes enn å tilhøre majoritetskulturen med hensyn til b.l.a. språk, livsverdier og oppvekst i to kulturer. For mange har dette resultert i fall mellom to stoler. Dette er en historie som taler for seg selv. Per Fuggeli arbeidet som distriktslege et sted i Finnmark i 1997, sier i sitt foredrag om etniske forskjeller i det han kaller "Skoganvarre –prosjekt". Der han forteller blant annet om avstand i verdener. Her nevnes det om noen eksempler på dette.

A: Enkelte samer ser med skepsis på legen, som en del av den av generelle frykten for norsk øvrighet.

B: Mange samer har en alvorlig skrekk for skjemaer og kontorer.

C: Sykdomsbegrepet er et annet hos samene. En kvinne fra Skoganvárre har født 5 av sine 6 barn i lávvo og det 6. barnet under reinskyss over Sángovannet. Denne kvinnen vil ha en annen oppfatning av plager og hjelpebehov enn kvinnen i storsamfunnet.

D. Helsekunnskapen er en annen blant samerne og deres innsikt medisinen er lav. Mange mangler grunnleggende begreper, eks. høyt blodtrykk, lav blodprosent, bivirkninger,m.m.

E: Legesøkningssterskelen er en annen blant samene. De søker sjelden lege for et symptom eller tegn i seg selv. Tvert imot er deres vane å vente og se , til deres tilstand er alvorlig for arbeidsevnen.

Punkt A sier noe om den frykten mange samer møter norsk helsevesenet med. Utsagn som "dere bare tuller " og " dere er bare ute ette uføre trygd" og at "du må huske på at det er samfunnets penger det gjelder" Hvem sitt samfunn er det disse samene bebor da, er det ikke deres også? Disse utsagn underbygger min påstand om at det finnes barrierer som vanskeliggjør samhandling mellom norsk helsevesen og en del samiske pasienter. Dette har vært og er fremdeles reelle opplevelser for noen. Slik kunne jeg fortsette med å stille spørsmål. Situasjonen for våre gamle på offentlige institusjoner har vært og fortsatt er til å gråte over i mange tilfeller. Ta for eksempel det trasige som skjedde på Nygårdshøimen bofellesskap febr.måned 2012 i Steigen kommune, der en eldre mann gikk ut på natta og trolig frøs i hjel. Institusjonen har ikke nattevakt. Kommunen beklager hendelsen men har ikke penger til å ansette nattevakt.

Også denne hendelsen er med på å underbygge min påstand om at eldre folk blir brukt som salderings post ved behandling av budsjetter.

Eldre/gamle på institusjoner, spesielt demente uansett hvilken type demenssykdom de lider av, sitter eller ligger der helt apatiske med intetsigende blikk.

Dette gjelder også samene. Hver gang jeg gikk på en skjermet avdeling for demente et sykehjem og sa bare "hei" var det ingen som reagerte. Men så fort jeg sa "buoris" i øret på dem da kom reaksjonen. Sløve øyne livnet til og en tåre eller to trillet fra duggvåte øyne. De ble på en vekket til livet igjen og samtalen kunne vare både lenge og vel.

Derfor kommer jeg med appell til oss unge eldre, ungdom, barn og andre pårørende, Vær flittig å besøke våre gamle enten de er hjemmeværende eller bor på institusjoner. Mange av dem er ensomme og som kanskje i tankene bare har besøk av sine gamle minner om sine levde liv. Les diktet "Livets høst" av for meg en ukjent forfatter. Tilslutt noen tiltak som bygger på en rekke lover om samisk kultur. Kultur sies å henvise til bla. normer, væremåter og oppfatninger blant folk i bestemte grupper.

Grunnlovens § 110 A, Sameloven av 1987, ILO- konvensjonen nr 169, Stortingsmelding nr 41,96/97 om Norsk same politikk, m.fl. Norske myndigheter, blant annet helsevesenet har for liten eller ingen kunnskap og nødvendig viten om samiske forhold. Dette er ofte et stort problem i samiske bosetningsområder.

Plan for helse-og sosial tjenester for den samiske befolkning i Norge, NOU 1995 NR 6, fastslår at det skal være integrert og samordnet helsetjeneste for den norske og samiske befolkning. Derfor må helsepersonell på alle nivå få anledning til å lære om samiske forhold og få kompetanseheving på språk og kulturforståelse.

Politikerne i samiske bosetningsområder må våge å ta innover seg det flerkulturelle aspektet og utarbeide kommunale planer for eldreomsorg der en på en naturlig måte inkluderer samiske eldre. Stedsutviklings aspektet må også tas hensyn til. Universiteter, høyskoler og videregående skoler må nå våge å kjenne på ansvaret for Norges egen minoritetsbefolkning ved å legge til rette for utdanning av helsepersonell som kan betjene samiske brukere på deres egne premisser.

Forhold for samiske eldre/gamle må tilrettelegges slik at de får en verdigfull alderdom tilpasset deres eget bakgrunn, en trygghet som gir livsglede og livskraft. Og at det vises respekt for den enkeltes liv både som individ og som en del av en gruppe. Og at det vises respekt for privatlivets fred og livets ukrenkelighet, varme og medmenneskelighet. Sjelelige, åndelige og andre individuelle behov dekkes på en verdig måte på deres egne premisser. (jeg har dessverre opplevd at samiske eldre har blitt overkjørt i slike situasjoner)

Jeg vil oppfordre Nasjonale, Regionale og Kommunale myndigheter til å ta eldre samers vilkår på alvor og til å oppmuntre eldrerådene på ulike nivåer i staten Norge til å arbeide med saker som vedrører de eldres levevilkår, slik at de fungerer som gode rådgivere til myndighetene lengre opp i helsehierarkiet

Men likevel vil jeg på generelt grunnlag gi honnør og ros til mange gode og varme hender som en kunne si mangt og meget om i eldreomsorgen. Men jeg slutter meg til nå avdøde professor Peter F. Hjorts 5 ”K”er:

Kvalitet

Kompetanse

Kunnskap

Kommunikasjon

Kjærlighet og tid.

Disse sier det meste om omsorg.

Jeg avslutter dette skriv med to dikt, det første er av en ukjent forfatter og heter ” De Fem Friheter”

Friheten til å se og høre det som er, istedenfor det som burde være , var eller kommer til å bli.

Friheten til å føle som du gjør, istedenfor det du burde føle.

Friheten til å si det du tenker og føler, isteden for det du burde tenke og føle.

Friheten til å be om det du ønsker, istedenfor å vente og se om du får det.

Friheten til å ta sjanser på egne vegne , istedenfor alltid å være på den sikre siden.

Det andre diktet er av den kjente samiske forfatteren nå avdøde Paulus Utsi, oversatt til lulesamisk og norsk.

Ij mige.

Ikke noe.

Ij mige nâv tjiernalijt

Ikke noe blir

biso ulmutjij lunna

så dypt hos mennesket

gå iedne-giella

som morsmålet

mij ájádusájt luovvi

det frigjør tankene

luobbi mielama

og brer ut vårt sinn

ja linijdattá iellemvuogev.

og gjør livet mykere å leve.